

สรุป

ในความพยายามของราชสำนักกรุงเทพฯที่จะขยายอิทธิพลทางการเมือง การปกครองเข้ามาในหัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออก เริ่มด้วยการแบ่งออกเป็น หัวเมืองลาวฝ่ายเหนือ หัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือและหัวเมืองลาวฝ่าย ตะวันออก ตั้งแต่ พ.ศ. 2433 และได้เปลี่ยนมาโดยลำดับ จนเป็นมณฑลอุดรและ มณฑลอีสานในที่สุด กระบวนการตั้งอำนาจจากหัวเมืองเข้าสู่ส่วนกลางได้ดำเนิน มาพร้อมกับความเปลี่ยนแปลงทางด้านการปกครอง ด้วยการนำประกาศ กฎ ขอบัง คับ ตลอดจนพระราชบัญญัติต่าง ๆ เข้ามายังบังคับใช้ ซึ่งมีข้าหลวงต่างพระองค์สำเร็จ ราชการประจำมณฑลคอยควบคุมดูแลให้เป็นไปตามนโยบายของราชสำนักกรุงเทพฯ จนอาจกล่าวได้ว่า พยถึงราว พ.ศ. 2451 อำนาจรัฐส่วนกลางสามารถเข้ามาทด แทนอำนาจของผู้นำท้องถิ่นได้โดยสิ้นเชิง นับเป็นความสำเร็จในการดำเนินนโยบายของราชสำนักกรุงเทพฯ ซึ่งใช้เวลาราว 18 ปี เท่านั้น

หัวเมืองกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นหัวเมืองหนึ่งในมณฑลอีสานจึงได้รับผลจากกระบวนการตั้งอำนาจ เข้าสู่ศูนย์กลางราชสำนักกรุงเทพฯเช่นกัน โดยแท้ที่จริงแล้ว กระบวนการตั้งอำนาจจากหัวเมืองกาฬสินธุ์เข้าสู่ส่วนกลาง หากได้เริ่มเมื่อทางราช สำนักกรุงเทพฯ เริ่มนำระบบเทศาภิบาลเข้ามาบังคับใช้เท่านั้นไม่ แต่ได้เริ่มมา นานแล้ว อย่างน้อยที่สุด เมืองกาฬสินธุ์ก็ได้ถูกราชสำนักกรุงเทพฯขยายอิทธิพล เข้า มาขึ้นทอนอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจของกลุ่มผู้นำท้องถิ่น โดยการส่งข้า หลวงขึ้นมาสักเลก ในพ.ศ. 2367 และเรียกเก็บส่วยอย่างเป็นระบบ มีอัตรา และระยะเวลาที่แน่นอน ตามมานั้น ได้ส่งผลให้โครงสร้างทางการเมืองการปก ครองในหัวเมืองกาฬสินธุ์เปลี่ยนไป โดยเฉพาะความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางการเมือง ระหว่างกลุ่มผู้นำท้องถิ่นกับราษฎร การเรียกเก็บส่วยได้ เป็นภาระแก่ราษฎรที่จะต้อง เสียสิ่งของหรือเงินทองให้แก่ราชสำนักกรุงเทพฯโดยผ่านเจ้าเมืองกรมการเมืองที่จะ ต้องมีหน้าที่ในการเรียกเก็บส่วย ตลอดจนนำส่งลงไปยังกรุงเทพฯอีกด้วย นอกจาก นั้นกรมการเมืองที่มีหน้าที่ในการเรียกเก็บส่วยก็ได้มีส่วนเพิ่มความเดือดร้อนให้แก่ ราษฎรยิ่งขึ้น เช่นการเรียกเก็บเงินอัตราม่าง ชมชู้ ทารุกกรรมบาง หรือเก็บข้า ้อนบาง ตลอดจนเขี่ยคั้งไว้เป็นผลประโยชน์ส่วนตัวบ้าง

อย่างไรก็ตาม ความลำบากในการติดตามเก็บส่วยจากเลขเขยสุที่ไปทำ
มาหากินต่างเมืองก็ดี กินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวยต่อการติดลูกของผลเร็วและของป่า
อื่น ๆ ก็ดี ราษฎรไม่มีเงินทองเสียส่วยก็ดี สิ่งเหล่านี้ได้ส่งผลให้ หัวเมืองต่าง ๆ
ค้ำช่วยแก่ราชสำนักกรุงเทพเมืองละหลาย ๆ จำนวน ในขณะที่เกี่ยวกับราชสำนักกรุง
เทพก็ไม่ไต่ลดหย่อนหรือหาวิธีช่วยเหลือในการเพิ่มผลผลิตเพื่อเพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์
ในท้องถิ่น หากแต่กังวลต่อผลประโยชน์ที่จะได้รับมากกว่า คุ้มการสักเลก การจับ
ทำบัญชีสำมะโนครัว การเพิ่มค่าปรับเมื่อล่วงเลยเวลามากด้วยการส่งข้าหลวงขึ้น
มาเร่งรัดส่วย เมื่อราษฎรไม่มีเงินทอง สิ่งของต่าง ๆ หรือเก็บของป่าไม่ได้ ทาง
ราชสำนักกรุงเทพยังอนุญาตให้ส่ง คว้าย หรือ ช่าง ม้า แทนส่วยได้ด้วย วิธีการ
ดังกล่าวนี้ในหนึ่งนั้นนับ เป็นการผ่อนผันให้ราษฎรส่งสิ่งของ หรือแม้กระทั่งสัตว์
แทนส่วยได้ แต่อีกแง่หนึ่ง นับเป็นการขูดรีดอย่างหนัก และเรียกเอาทุกอย่างเท่า
ที่ราษฎรจะยอมให้ แม้แต่แรงงานของควายซึ่งเป็นเครื่องมือประกอบอาชีพที่สำคัญยิ่ง

การขยายอิทธิพลของราชสำนักกรุงเทพ เข้ามาในหัวเมืองกาฬสินธุ์ นับ
ได้ว่าประสบความสำเร็จและราบรื่นเมืองหนึ่ง นอกจากปัจจัยดังกล่าวเป็นองค์ประ
กอบแล้ว ในหัวเมืองกาฬสินธุ์ยังมีปัจจัยที่เอื้อต่อการขยายอำนาจของราชสำนักกรุง
เทพอย่างยิ่งประการหนึ่งก็คือ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้นำท้องถิ่นในหัวเมืองกาฬ-
สินธุ์เอง กล่าวคือ ก่อนวิกฤตการณ์เจ้าอนุวงศ์ กลุ่มผู้นำในเมืองกาฬสินธุ์ได้เกิด
ความขัดแย้งอย่างรุนแรง จนฝ่ายหนึ่งต้องอพยพผู้คนบริวาร ไปตั้งอยู่เมืองสกลทวาปี
ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นเมืองสกลนคร ช่วงจังหวะดังกล่าว ราชสำนักกรุงเทพ
ได้ส่งข้าหลวงเข้ามาสักเลก จึงเป็นการเข้ามาควบคุมกำลังคนและเรียกเก็บส่วย
อย่างเป็นระบบโดยตรงเป็นครั้งแรก ในช่วงภายหลังวิกฤตการณ์เจ้าอนุวงศ์ ทำ
ทีของญวนเริ่มแข็งกร้าวมากขึ้น ทำให้ราชสำนักกรุงเทพตระหนักถึงความยุ่งยาก
ในการควบคุมกำลังคนทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง จึงได้กวาดต้อนผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐาน
ทางฝั่งขวา โดยยกฐานะเป็นเมือง หากบริเวณเมืองที่อพยพเข้ามาอยู่ไม่มีผู้นำ
ท้องถิ่น ก็จะได้รับยกเป็นเมืองใหญ่ ดังเช่นกรณีเมืองสกลนคร แต่โดยทั่วไปแล้ว
จะเป็นเพียงเมืองขึ้นหรือเมืองบริวารของเมืองใหญ่ที่มีอยู่ก่อนแล้ว หัวเมืองกาฬ-

ดินซึ่งใจก็มีเมืองขึ้นนับตั้งแต่นั้นมาถึง 4 เมือง คือ เมืองแขงมาตาน เมืองท่าขอนแก่น เมืองกุคสิมณารายณ์และเมืองภูแล่นช้าง ภาวะผูกพันระหว่างหัวเมืองกาฬสินธุ์กับราชสำนักกรุงเทพฯก็เพิ่มมากขึ้นทั้งปริมาณของส่วย ถั่วฝักคน ตลอดจนความใกล้ชิดซึ่งยังผลให้ระบบอุปถัมภ์ปรากฏชัดเจนนยิ่งขึ้น จะเห็นได้จากกรณีที่ราชสำนักกรุงเทพฯแต่งตั้งท้าวหนู(น้องชายพระยาไชยสุนทร-กิ่ง) ซึ่งเคยมาบวชและรับใช้ใกล้ชิดพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งประทับอยู่วัดบวรนิเวศวิหาร ให้ข้ามขึ้นขึ้นมาเป็นอุปฮาด ทั้ง ๆที่ราชสำนักกรุงเทพฯทราบดีว่า ราชวงศ์(เกษ) ได้เลื่อนขึ้นมาเป็นที่อุปฮาดอยู่แล้ว การกระทำดังกล่าวเท่าเทียมเป็นการกระตุกความขัดแย้งที่มีเป็นทุนเดิมอยู่แล้วให้ประทุขึ้นมา และได้ส่งผลให้หัวเมืองอุปฮาด(ราชวงศ์-เกษ) ขอแยกผู้คนบริวาร ออกไปตั้งเป็นเมืองกมลาไสย ทั้งยังมีพฤติกรรมต่าง ๆ อันเป็นการพ่ายท้าวอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจของกลุ่มผู้นำท้องถิ่นของหัวเมืองกาฬสินธุ์ตลอดมา ด้วยการพยายามหาวิธีการต่าง ๆ เพื่อดึงเอาหัวเมืองขึ้น หรือเพียงบางส่วน มาเป็นของตน ทำให้การโยกย้ายและโอนสังกัดของผู้คนในหัวเมืองกาฬสินธุ์และหัวเมืองขึ้นเพิ่มความสับสนยุ่งยากยิ่งขึ้น การที่มีคติความฟ้องร้องกันอย่างมากมากระหว่างเจ้าเมืองกรมการเมือง กรณีแย่งผู้คน แย่งพื้นที่ เขตแดน การคิดค่าส่วยหลายงวดก็ จนมีการบีบบังคับจากราชกรวยวิธีต่าง ๆ ก็ที่ เจ้าเมืองมีส่วนหัวพันกับการค้าซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อนก็ดี หรือเจ้าเมืองกรมการเมืองมีพฤติกรรมนำส่งส่วยอยู่เบื้องหลังการโจรกรรมต่าง ๆ ก็ดี ลักษณะเช่นนี้สะท้อนให้เห็นถึงฐานะทางเศรษฐกิจของกลุ่มผู้นำท้องถิ่นในหัวเมืองกาฬสินธุ์และหัวเมืองขึ้นว่า ถูกบีบหนอนลงอย่างมาก

ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ ราชสำนักกรุงเทพฯได้เริ่มกระบวนการดึงอำนาจจากหัวเมืองเข้าสู่ส่วนกลางอย่างเข้มข้น ด้วยการส่งข้าหลวงต่างพระองค์สำเร็จราชการมาประจำที่ศูนย์กลางของมณฑลและข้าหลวงอื่น ๆ มาประจำตามหัวเมืองต่าง ๆ เป็นการคอยควบคุมดูแลเจ้าเมืองกรมการเมืองอีกชั้นหนึ่ง ในปี พ.ศ. 2435 นายสุจินดา(เลื่อน) ได้มาเป็นข้าหลวงดูแลหัวเมืองกาฬสินธุ์ เมืองกมลาไสยและเมืองภูแล่นช้าง ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่มีข้าหลวงจากราชสำนักกรุงเทพฯขึ้นมาประจำที่หัวเมืองกาฬสินธุ์ หลังจากนั้น ไม่ว่าจะเป็น ประกาศ กฎ ระเบียบหรือข้อบังคับต่าง ๆ ที่ทางข้าหลวงต่างพระองค์สำเร็จราชการ หรือราชสำนักกรุงเทพฯนำมาบังคับ

ใช้ หรือดำเนินการใด ๆ เจ้าเมืองกรมการเมือง ล้วนไม่อยู่ในสถานะที่จะต่อต้าน หรือหักทวนได้ ในความเห็นของพระญาณรักธิศ(จันทร์ สิริจันโท) เจ้าคณะมณฑล อีสาน ซึ่งถือได้ว่าเป็นคนกลางระหว่างกลุ่มผู้นำท้องถิ่นกับราชสำนักกรุงเทพฯ ได้ แสดงความคิดเห็นต่อราชสำนักกรุงเทพฯ เกี่ยวกับการขยายอำนาจเข้ามาในมณฑล อีสานครั้งนี้ไว้เมื่อ พ.ศ. 2445 ในทำนองว่า เจ้าเมืองกรมการเมืองตลอดจน ราษฎร ยากจน ชักสนลงมาก และทางกรุงเทพฯ ก็ปกครองด้วยใจคับแคบ ซึ่งทาง ราชสำนักกรุงเทพฯ ก็ยอมรับว่าไม่มีทางอื่นที่จะทำได้ดีกว่านี้ ในที่สุดหัวเมือง ขึ้นต่างๆ ได้ถูกลดฐานะลงมาเป็นเพียงอำเภอ ได้แก่เมืองสหัสขันธ์ เมืองกมลาไสย เมืองกุฉิมนารายณ์ เมืองกันทรวิชัย และเมืองภูแล่นช้าง บางเมืองถูกลดฐานะ ลงมาเป็นเพียงตำบล ได้แก่เมืองท่าขอนยาง เมืองแสวงบาดาน และต่อมาอำเภอ ภูแล่นช้าง และอำเภอกุฉิมนารายณ์ ก็ลดฐานะลงมาเป็นตำบลอีกด้วย ทำให้เจ้า เมืองหรือผู้ว่าราชการ เมืองพลอยถูกลดฐานะลงมาเป็นนายอำเภอ หรือกำนันตาม สถานะของเมืองของตนด้วย

ภายหลังมี พ.ศ. 2450 ซึ่งถือได้ว่า หัวเมืองกาฬสินธุ์ได้เข้ามาอยู่ในระบบ " มณฑลเทศาภิบาล " อย่างสมบูรณ์ ระบบการสืบทอดตำแหน่งเจ้าเมืองแบบการ ปกครองดั้งเดิมได้สิ้นสุดลง กลุ่มผู้นำท้องถิ่นในหัวเมืองกาฬสินธุ์ก็ได้สูญเสียฐานะทาง การเมืองตามหัวเมืองขึ้นไปด้วย เพราะได้ถูกเปลี่ยนตำแหน่งจากผู้ว่าราชการ เมือง มาเป็น " กรมการพิเศษ " ซึ่งดูเหมือนว่า เป็นตำแหน่งที่สูงขึ้น แต่ความเป็นจริง นั้นเป็นเพียงตำแหน่งเกียรติยศ ปราศจากอำนาจทางการเมืองการปกครอง ทั้ง ยังเป็นตำแหน่งที่ไม่มีเงินเคื่อนด้วย พระยาไชยสุนทร (เก) ¹ เป็น " กรม การพิเศษ " เมืองกาฬสินธุ์อยู่ได้ไม่นานก็ลาออกจากราชการ ² ปัญหาที่น่าจะค้นคว้าต่อไปก็คือ ในโอกาสต่อมา สายตระกูลของผู้นำท้องถิ่นเดิม ได้มีความพยายาม กอบกู้ฐานะทางการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจ ให้สามารถขึ้นมาอยู่ในระบบการ ปกครองสมัยใหม่ด้วยวิธีการใดบ้าง และประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใดหรือมีสถานะ เช่นใด

¹ พระยาไชยสุนทร (เก) ได้รับพระราชทานนามสกุล ว่า ณ กาฬสินธุ์ ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 31 ลงวันที่ 11 เมษายน 2457 เลขที่ 67

² เกื้อ บุญเพิ่ม " ประวัติจังหวัดกาฬสินธุ์ " หน้า 16.